

a programozás szükségessége nyilvánvaló, de feltételei még nincsenek biztosítva. Átmeneti időszakról van szó, amikor a programozás tá-
gabb értelmezése szerint, igyekeznünk kell a

tanulás folyamatát szabályozni. Erre a szabá-
lyozásra nemcsak a programok alkalmasak, il-
letőleg egyéb eszközök és anyagok is alkalmaz-
hatóak programszerűen.

IRODALOM

- [1] Zábory S.-Hartai L.: A programozott oktatás felé. A programozott tanítás (Eredmények és feladatok c. kötetből (115 old.) OPI Budapest, 1969.
Stolmár L.: Élővilág 6. munkafüzet (31. old.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
Stolmár L.: Élővilág 6. (37-92. old.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
Kiss Á.: A tanulás programozása, Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.

DR. GUNYHÓ IMRÉNÉ
Győr, Tanítóképző Intézet

Felelősök az osztályban

„A tanító” 1973. évi 6-7. számában tanul-
mányoztam a környezetismeret-tanterv módosi-
tásáról szóló cikket. A bevezetésben külön meg-
ragadta figyelmemet e részlet: „Olyan anyagrés-
zek (tevékenységek) is kimaradtak, amelyeket
a gyerekeknek a közösségi életben, a felelősi
rendszerben nap mint nap végezniük, gyakorol-
niuk kell, ezért nem szükséges külön tanítási
órában ezekkel foglalkozni.”

Ez a mondat adta meg az utolsó indítást,
hogy leírjam gondolataimat a felelősi rendszer-
ről. Egyetértek azzal, hogy a tevékenységekről
nem beszélni, írni kell (egy-egy környezetismer-
et órán pl.: a munkafüzetbe), hanem azokat
végezni kell. Így indokolt ezeknek az óráknak
az elhagyása. Ez azonban semmiképp nem je-
lentheti azt, hogy elhanyagoljuk ezt a területet,
sőt ezutáni megszervezésüket tervszerűbben kell
végeznünk.

A nevelési feladatok sokrétű, bonyolult egé-
szének megvalósítása hosszú időt, több tapaszta-
latot kíván, mint egy-egy tanítási órára való fel-
készülés. A tanítójelöltek képzésében ez a terü-
let kevesebb hangsúlyt kap. Egy-egy kisebb rész-
terület alaposabb kimunkálása lehetne egyi-
künk-másikunk feladata a gyakorló iskolákban,
hogy tapasztalatainkat átadva segítsük egymás -
elsősorban fiatal kártársaink - munkáját.

A Nevelési terv sok helyen utal az „osztály-
megbízottak”, „tisztviselők”, „felelősök” te-
vékenységére. Én a felelősök elnevezését tartom
helyesnek az osztályban megbízatást teljesítő ta-
nulókra, a tisztviselők kifejezést kizárólag a kisdob-
os mozgalomban betöltött szerepre használok,
így is éles határt vonva a kétféle feladat kö-
zött. A Nevelési terv együtt említi őket. (Má-
sodik osztály 17. o.) „Vállaljon osztály- és raj-
megbízatásokat (pl.: faliújság felelős, lecke-
-

ző).” Erről a témáról külön kellene beszélnünk,
itt csak annyit jegyzek meg, hogy én hangsúlyo-
zottan különválasztom e megbízatásokat, mert
más jellegűek, más időtartamúak, ezért külön
táblázatban is vezetjük és külön értékeljük.

Minden osztályban meg is találhatók a felelő-
sök, de - úgy vélem - nem használjuk ki azo-
kat a nevelési lehetőségeket, amelyeket ez a ter-
ület nyújt a pedagógiai munkában. Az évek
hosszú során kialakult és saját munkámban jól
bevált, eredményes gyakorlatot szeretném ismer-
tetni.

A 6-10 éves tanuló „rész tud venni kisebb
munkák megtervezésében és közös végrehajtásá-
ban, meg tudja bírálni társai és saját munkáját.”
(Nevelési terv 28. old.) Erre a fejlettségi szint-
re alapozom a minden szombati „osztályvezetői
tízpercet”. A 20 perces tízórai szünet második
felében (amikor a kézmosás, napközis tízórai
osztás után mindenki a helyén ülve fogyasztja
ennivalóját) megbeszéljük a következő heti fel-
adatokat. Kijelölöm vagy megválasztjuk a fele-
lősöket, röviden értékeljük az előző heti mun-
kát. Mielőtt ezt részletesebben ismertetném, úgy
érezem, néhány általános kérdésről szükséges be-
szélnünk.

A Nevelési terv követelményrendszere megki-
vánja, hogy a tanuló „vállaljon szívesen közös-
ségi megbízatásokat és tegyen elegendő erejéhez
mértén ezeknek”. (39. old.) A vállalással nincs
is probléma, mindannyian tudjuk saját gyakorla-
tunkból, hogy a 6-10 éves gyermekek nagy
többsége igen lelkes, inkább az okoz problémát,
hogy a sok jelentkező közül kit bizzunk meg a
feladattal. Itt tehát az a baj, hogy a hangadók,
a tolokodók között „elveszhet” néhány „szürke”
visszahúzódo tanulóknak.

Minden igyekezetünk és jószándékunk mel-

lett így egyesek többször kerülnek ugyanabba a felelősi munkakörbe. A 2. osztályos Kézikönyv így figyelmeztet: „Övakodnunk kell, hogy a feladatokat az ügyes, szorgalmas tanulók lássák el az egész év folyamán.” (26. old.) Hacsak emlékezetünkre támaszkodunk, ez az „óvako-

dás” kevésbé sikerülhet. Ezért készíték én minden év elején táblázatot a felelősökről. Ez akkor kis többletmunkát jelent, de biztosítja a tanulók évközebeni vita nélküli, tervszerű beosztását, egyenletes megterhelését. Most egy 3. osztályos „felelősi táblázatot” ismertetek.

	N é v	Hetes— ügyelet				Tisztaság- felelősök				Füzet- osztók				Táska- felelős	Virág- gond.	Mér- ték fele- lős	Udvar és f. f.	Napközi felelős					
1.	Barna Edina	2.	15.	26.	6.	12.	18.	24.	36.	10.	22.	34.	28.		4.	32.	20.	—	8.	30.	—	—	—
2.	Burits Éva	2.	18.	27.	4.	10.	16.	24.	31.	12.	22.	30.	8.	20.	6.	30.	23.		14.		—	—	—
3.	Farkas Zsolt	3.	17.	26.	2.	8.	15.	21.	27.	13.	28.	34.	5.	11.		7.	24.	19.		10.	20.	31.	

Minden felelős egy-egy hétig végzi feladatát. (Ebben is eltér a kisdobos tisztségektől.) Az egyes felelősök rovatában látható számok a hetek számát jelzik a napló sorszáma szerint. Így a tanulók is ellenőrizhetik, kik a felelősök, ők miféle feladatot láttak már el, illetve hányszor volt megbízatásuk. (Érdekességként megemlítem, hogy mindig akadnak tanulók, akik elfelejtik, hogy már voltak pl. füzetosztók, virággondozók és ezt vitatják is, tehát semmiképpen nem lehet csak az emlékezetre bízni a beosztást.)

Először néhány gondolat a felelősök számáról. A 2. osztályos Kézikönyv szerint: „cél-szerűség és egyszerűség... a valóban szükséges tisztségeket a közösség megérti és igényli. Ne találjunk ki olyant, ami erőfeszítést nem kíván és a közösség szempontjából közömbös.” (26. old.) Ugyanitt találjuk a következő tanácsot: „Vegyük figyelembe, amelyeket az 1. osztályból hoztak.” A környezetismeret munkafüzetek is tesznek erre vonatkozólag javaslatot. Az 1. osztályban ajánlott négy felelős (napos, virágfelelős, tisztaságfelelős, füzetosztó) tapasztalatom szerint évenként két-két feladatkörrel bővíthető. Én is kísérleteztem különböző felelősökkel, megszüntettem vagy összevontam a kevés munkát adót, illetve feleslegeseket. Így alakult ki a táblázaton látható 8 felelősi beosztás a 3. osztályban, amely a 4. osztályban esetleg tízre bővíthető. Tíznel többféle feladatkör ellátására már nincs szükség és bonyolulttá is válik a tanulók számára. A Nevelési Tervben ajánlott jó tanulási és könyvtárfelelősi munkát a kisdobos raj keretében végzik a tanulók, viszont a 4. osztályra ajánlott folyosó, illetve udvarfelügyeletet megpróbáltam „lehozni” a 3. osztályba. A gyűjtésfelelős nálunk szintén kisdobos tisztség, (elsősorban a hulladékgyűjtés számontartása a feladata), a környezetismeret keretében szükséges gyűjtemények (jegyek, képek, magok) gondozását ellátják az ügyeltesek is.

Így alakult tehát osztályomban a táblázaton látható felelősi rendszer. Egy 25-ös létszámú osztályban biztosítani tudom, hogy minden tanuló minden felelősi feladatkört legalább egy évben egyszer ellásson, néhányat többször is. Nem fordulhat elő, hogy a „kedvenc” feladatokat csak egyesek kapják, illetve elkerüljék a számukra esetleges terheesebb, nem vonzó munkákat. (A fiúk is lesznek pl. virággondozók.) A hetes-ügyeletes pár három nap után „szerepet cserél”. (Ez egyben arra is jó, hogy egy hétig ne tartózkodjék egy-egy tanuló csak a tanteremben.) Ez a munkakör kb. háromszor kerül rá egy-egy évben egy tanulóra. Az első alkalommal névsor szerint haladunk, hiszen mindenkinek meg kell tanulnia a hetesi-ügyeletesi feladatok ellátását. A második forduló-nál megengedtem, hogy két-két kislány, illetve fiú legyen a pár. Ezzel azt is elértem, hogy a fiúk kevesebb munkát háríthattak át s háziasabb kislányokra. A harmadszori sorra kerülésnél mindenki tetszés szerint választhatott magának párt. Ezekkel a kis változtatásokkal – úgy érzem – sikerült az esetleg unalmassá váló, ismétlődő munkát újra vonzóvá tennem és ez a mód azzal a melléssel „haszonnal” is jár, hogy jobban meglátom: ki kihez vonzódik, kivel szeret együtt dolgozni.

Leggyakrabban tisztaságfelelősök voltak a tanulók, mivel ez padsoronként szükséges és így egyszerre négy tanuló látja el ezt a feladatot. Ez a gyakoriság azonban csak azt jelenti, hogy általában hat hetenként kerül egy-egy tanulóra sor, ha körültekintően végezzük a beosztást. Ebben is segítségünkre van a táblázat, és így ez a naponta szinte azonosan végzendő feladatsor (köröm, fül, zsebkendő, cipő, szalvéta ellenőrzése) sem válik unalmassá.

Füzetosztást két-két tanuló végez és így ez is évenként háromszor kerül sorra. Ezt a (fel-nőtt szemmel nézve sablonos) munkát mindig

nagy lelkesedéssel végzik a tanulók. A többi „munkakör” évente egyszer-kétszer jut egy-egy tanulóra, mert hetenként egy-egy tanuló a vi-rággondozó, táska-, illetve mértékfelelős. Egy-szer mindenkinek el kell vállalni mindegyiket, másodszor már figyelembe veszem az egyéni kívánságokat, hajlamokat is.

A tanulóiban is tudatosítom, hogy a tisztség-viselők csak másodsorban „segédek” a tanító-nak. Elsősorban a közösség dolgozói. (Második osztályos Kézikönyv 26. old.) Csak ezzel – az első látásra kissé bonyolultnak ható – táblázat-tal tudom biztosítani, amit a Kézikönyv ugyan-ott ajánl: „...ezért ehhez minden tanulót kö-zel kell engedni, valamennyinek lehetővé kell tenni, hogy képességei szerint (s azok fejlesz-tése érdekében!) tevékenykedjék a számára oly fontos gyermekközösségben.”

Ez a kötelességünk is eléggé indokolná, hogy ilyen alaposan szervezzük ezt a munkát. De emellett van egy másik, távolabbi célunk is: közösségi embert nevelni. A bevezetőben idé-zett cikk így indokolja az egy órán tanított anyag helyett a felelősi rendszerben való gya-korlást: „...azért is értékesebb ez a forma, mert a közösséget való felelősségvállalás, kö-telességteljesítés igényével gazdagabb.” Majd később: „...minél több önzetlen munkát vál-laljanak és végezzenek a közösség érdekében.” ... „...folyamatosan elő kell idéznünk olyan helyzeteket, amelyekben minden tanuló rend-szeresen tevékenykedik a közösség érdekében.” Ahhoz, hogy a későbbiek során, az „ÉLET-BEN” tanítványaink merjenek és akarjanak fel-adatokat vállalni, a társadalomért önzetlenül dolgozni, és ebben legyen gyakorlatuk is, itt kell leraknunk az alapokat. A Nevelési Terv (26. old.) már az 1. osztályban feladatként tűzi ki, hogy minden tanuló „becsülje meg az osz-tályfelelősök munkáját, akik az osztály minden tagjának érdekét szolgálják.” Ehhez elsősorban a tanítónak kell példát mutatni, „komolyan” venni a felelősök jelentéseit, a mulasztást nem úgy fogni fel, mint a nevelők személyes meg-sértését, hanem úgy, mint a közösségnek oko-zott kárt.

A felelősöket szinte meg kell tanítani „vi-selkedni”. A Nevelési Terv szerint: „Ne éljen vissza megbízatásával, ne uralkodjék társai fe-llett, határozottan, jó pajtáshoz illően figyel-meztesse társait.” (Úgy érzem, ezen a téren a felnőtt tisztségviselők között is kevés jó példát találunk...) Ha a felelős visszaél hatalmával, a közösség szabja ki számára a büntetést: hét-közben is leváltjuk vagy eltöltjük egy következő alkalomtól, esetleg éppen a javítás szándékával

meghosszabbítjuk megbízatását, hogy „bizonyít-hasson”.

A „közketőnek” és a felelősök kapcsolatára a kölcsönösség a jellemző, éppen mivel min-denki mindenféle feladatkört betölt, belátják, hogy szükséges, hogy „teljesítsék az osztálymeg-bizottak kéréseit”, hiszen hasonló helyzetben ők is elvárják ezt.

A Nevelési Terv a vállalás mellett kiemeli, hogy a felelős „legyen képes beszámolni a fel-adatok teljesítéséről”. Ez a része már nehezebb, hisz a tanulók szívesebben tevékenykednek, mint beszélnek tetteikről. Éppen ezért nem erőltetem a beszámolót, de hogy jártasságot sze-rezzenek ebben is, időnként megpróbálkozunk vele. A beszámoló legegyszerűbb formája a je-lentés. A 2. osztályos Kézikönyv szerint (26. oldal) „...a jelentéseket ne vigyük túlzásba, tanítsuk meg, ki kinek, hogyan jelentsen.” Rendszeres jelentést csak az ügyeletestől és a tisztségfelelőstől kérek, egészen egyszerű, de megkötött formában. A többiek csak alkalom-szerűen és ha feltétlenül szükséges, mondják el jelentenivalójukat. Ha egy felelősi munkakört már minden gyermek betöltött, akkor én érté-kelem a munkát és jelölöm meg a szükséges változtatásokat, az esetleges új szempontokat. A szombati „osztályvezetői tízpercben” azért arra is fordítunk néhány percet, hogy egy-egy felelős elmondhassa tapasztalatait, illetve a töb-biek véleményét nyilváníthassanak munkájukról. Leggyakrabban az a kifogásuk, ha kevés fel-adatuk akad, a bírálatok viszont az elmulasz-tott, vagy rosszul végzett munka miatt érik őket. A magatartás osztályzatba jelentős súllyal számítom be a közösséget végzett munkát. Így sokkal realisabb képet kapok a tanulókról, mintha egyoldalúan csak a magaviseletüket néz-ném. Ők is érzik, hogy az ún. csintalan, örök-mozgó gyermek pl. kitűnő közösségi ember le-het, ha alkalmat teremtünk neki, míg a „minta viselkedés” esetleg önzést, vagy közömbösséget takar.

Évek során következetesen megvalósítottam elképzeléseimet: minden gyermeknek biztosítani a lehetőséget a különböző tevékenységre. Azt tapasztaltam, tanulóim igen örültek ennek a megoldásnak, fokozatosan leszoktak az egyes tisztségekért vívott harcról, hiszen minden má-sodik héten kaptak valami tevékenykedési le-hetőséget, és felelősségtudattal, teljes igyekezet-tel látták el a rájuk bízott feladatokat. Ez a felelősi rendszer is hozzájárul olyan tartós sze-mélyiségvonások kifejlesztéséhez, amelyek a kö-zösségi ember sajátjai.

